

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№9

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 501 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-sentyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Postdan xaridgacha: influenser va ilg'or veb-ilova (PWA – progressive web app)ning chakana sotuvga real ta'siri	14
Abdulaziz Madjidov	
Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini oshirishda ta'lim klasterlarining roli	22
Imamova Nilufar Asamutdinovna	
Korxona raqobatbardoshligini oshirishda marketingning tovar strategiyasidan foydalanish holati.....	29
Xidirov Sherzod Olimovich	
O'zbekistonda moliyaviy savodxonlikni institutsionallashtirish: NFIS, Finlit.uz va ta'lim islohotlari	34
Irgashev Anvar Farxodovich	
Moslashuvchan menejment tizimlarini yashil iqtisodiyotga integratsiyalash tasnifi	39
Umarov Bexzod Batirovich	
Qishloq xo'jaligida innovatsion marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	43
Sheraliyev Axror Sodiqovich	
O'zbekiston Respublikasida moliyaviy bank xizmatlarini rivojlantirishning tendensiyalari, undan samarali foydalanish imkoniyatlari va konseptual jihatlarini	48
Roziqov Behzod Bahrom o'g'li	
Metallurgiya korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish chet el tajribasi	54
Abdullayeva Matluba Nematovna	
Исследование связи между восприятием изменения климата и внедрением устойчивых методов ведения сельского хозяйства в Узбекистане	59
Светлана Ражабова, Бахром Миркасимов	
Surxondaryo viloyati qishloq xo'jalik tarmog'ini barqaror rivojlantirishni iqtisodiy-ekologik modellari	68
Abdug'aniyev Otabek Allajonovich, Xo'jamqulov Bekzod Turdaliyevich	
Milliy iqtisodiyotda real sektor salmog'i va uning o'zgarish tendensiyalari	75
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Isroilova Muhabbat Rustamjon qizi	
Qo'shilgan qiymatni soliqqa tortish uslubiyoti: xususiyatlari, vazifalari va muammolari	89
Xaitov Shuxrat Sharipboyevich	
Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi.....	94
Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna	
Transport tizimining rivojlanishi milliy iqtisodiy o'sishining asosi sifatida	98
Narziyev Umidjon Baxrillayevich	
Loyiha risklarini aniqlashda zamonaviy usullar va ularning samaradorligi.....	105
Marufhanov Davron Xasanovich	
Современные методы управления на железнодорожном транспорте в процессе трансформации системы.....	109
Кушакова Мамура Наримановна	
Финансовые механизмы и модели менеджмента в развитии устойчивой экономики транспортных компаний	115
Шарапова Гулчехра Рустамовна	
Kasbiy ta'limda o'quvchilarning raqamli kompetensiyasini shakllantirish va baholashning innovatsion yondashuvlari	120
Maxkamova Zuhra Tursunpulotovna	
Audit ishi sifati darajasini oshirish yo'nalishlari.....	124
Qushmatov Otaxon Qurbonaliyevich	

Erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning nazariy va amaliy asoslari.....	131
Yuldashev Baxtiyor Gayradjonovich	
Ko'chmas mulk qiymatini baholash va uning ekonometrik tahlili	135
Jaloliddinova Mohira Alisher qizi	
Современные тенденции и вызовы бюджетно-макроэкономической политики в Узбекистане	142
Хазраткулова Лола Нармуминовна	
Intellectual mulkda iqtisodiy mohiyat, mazmun hamda huquqiy jihat uyg'unligi	148
N.D.Maxmudova	
Axborot texnologiyalari asosida ta'limda loyiha boshqaruvida sun'iy intellekt va mashinali o'qitish imkoniyatlari	152
Xodjiyeva Durdona Abdurasolovna	
Концепция "Зеленого учета" и его значение для экономического развития.....	157
Умарова Зулайхо Турсуновна	
Iqtisodiyotning asosiy tarmoq va sohalariga kiritilgan investitsiyalarning joriy holati tahlili	166
Ismailova Kutlibeka Ulug'bek qizi	
O'zbekistonda yoshlar tashkiloti faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos jihatlari va rivojlanish bosqichlari	172
Usmonov Adxamjon A'zamjonovich	
O'zbekiston Respublikasi maxsus iqtisodiy zonalarini investitsion holatini hududlar kesimida tahlili.....	178
Anvarxonov Abdulatifxon Jamshidxon o'g'li	
Kichik biznes va o'rta biznesni rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash.....	184
Ahmedov Oybek Turgunpulatovich, Nurqulov Nurbek Sirojiddin o'g'li	
Fiskal siyosat instrumentlari orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va legallashtirish metodologiyasi.....	189
Ergasheva Malikaxon Avazxon qizi	
Fond bozorida savdo strategiyasi va uni amalga oshirishga yo'nalishlari.....	192
Soliev Istam Ixtiyorovich	
Sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirishning asosiy tamoyillari	197
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda davlat boshqaruvi tizimining isloh qilinishi: Tajriba va istiqbollar.....	202
Mashrabaliyev Ibroximbek Mashrabaliyevich	
Iqtisodiyotning real sektorida investitsion loyihalarni moliyalashtirish amaliyoti.....	209
Qosimova Lola Sultanovna	
Sanoat mahsulotlari eksportida logistika zanjirining uzluksizligini ta'minlash: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar.....	217
Kurbonova Ma'mura Abdukarim qizi	
Soliq ma'murchiligiga zamonaviy texnologiyalarini joriy etish orqali qo'shilgan qiymat soliq ma'murchiligi bazasini kengaytirish yo'llari	222
Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li	
Инновационные подходы к созданию проблемно-ориентированной системы прогнозирования, оптимизации и управления отраслями региональной экономики (жилищное строительство)	231
Далиев Ахтам Шарафутдинович	
Tovar-moddiy resurslar harakati samaradorligini oshirishda UZEX faoliyatining joriy holatini baholash.....	238
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Mamatkulov Farrux Gulomjon o'gli	
Sog'liqni saqlash tizimida tadbirkorlik faoliyatining turlari	244
Solikhova Dildora Alisher qizi	

“O‘ztemiryo‘lyo‘lovchi” aining asisii faoliyatini samaradorligini oshirishda autsorsing xizmatini joriy etish strategik asoslari	250
Kaxarova Nilufar Yerkinjonovna	
Mintaqani kompleks rivojlantirishning metodologik asoslari va ustuvor yo‘nalishlari.....	256
Jumayeva Zulfiya Qayumovna	
Sog‘liqni saqlash tashkilotarida xarajatlar samaradorligini ta‘minlash masalalari	260
Raximova Maftuna Axmadjon qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida sof foydani taqsimlash bilan bog‘liq bo‘lgan soliq solish masalalari	264
Suyunov Otabek Shuxrat o‘g‘li	
O‘zbekiston qonunchiligida raqamli transformatsiya jarayonida elektron to‘lov kartalarini soxtalashtirishni jinoyatlashtirish	276
Maxsadaliyeva Maftuna Toxir qizi	
Mamlakatimizda intellektual xizmatlar bozorini rivojlantirish masalalari.....	281
Miyassarov Davron Abdurashid o‘g‘li	
Validation of the dutch eating behaviour questionnaire (DEBQ) in a sample of uzbek women.....	285
Khursana Usmanova, Dr Muhammad Bilal, Dilafuz Qo‘chqorova	
Iqtisodiy xavfsizlik tizimlarini o‘ziga xos jihatlari	295
Nabiyev Bexzod Shavkatovich, Bayboboeva Firuza Nabijonovna	
Davlat qarz siyosatini optimallashtirishda islomiy moliya instrumentlarining qo‘llanish imkoniyatlarini kengaytirish yo‘nalishlari	299
Tilabov Nasrulla Tashmurotovich	
Роль институциональных структур фондового рынка в обеспечении финансовой стабильности.....	305
Камилова Севара Анваровна	
The Impact of Digitalization on the Management System in the Entrepreneurial Environment of Uzbekistan.....	309
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
China’s Investment Strategy in Uzbekistan: Sectoral Trends and Strategic Implications (2013–2024).....	313
Maftuna Nuriddinova	
Qo‘shilgan qiymat solig‘i tushunchasi va uning iqtisodiy mohiyati	319
Eshkarayev Bobir Chariyevich	
Raqamli boshqaruvning afzalliklari va uni rivojlantirish istiqbollari	324
Xolbayeva Marg‘uba Qazoqboyevna	
Korporativ boshqaruvning nazariy asoslari: O‘zbekistonda qo‘llanish imkoniyatlari.....	328
Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Audit organizations in Uzbekistan	332
Razzaqov Jasur Xamraboevich, Yaqubov Matrasul Mavlonberdiyevich, Sabirova Nodira Komil qizi	
Xorijiy investitsiyalarning turlari va xususiyatlari	337
Gofurov Doston Boxromovich	
Mahalliy budjet mablag‘larining samaradorligini oshirishda auditning o‘rni.....	341
Primova Shaxnoza Komiljonovna	
Модели управления государственными финансами в зарубежных странах.....	345
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
O‘zbekistonning sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishi: yashil o‘sish indikatorlari tahlili	352
Hakimov Anvarjon Abdulloyevich	
Innovation management in the education system: practical challenges, international experience, and effective strategies based on the example of Uzbekistan.....	356
Imomov Inomiddin Abdulxamidovich, Egamberdiyev Farxod Botirovich	
Трансформация энергетического комплекса Узбекистана: текущее состояние и перспективы развития	363
Хмель Е.В., Мирджалилова Д.Ш., Дерюгина Е.А., Лозовская Н.А.	

Improving the efficiency of personnel management and optimizing labor costs in Sam Glass LLC.....	368
Musayeva Shoira Azimovna, Agzamov Avazkhon Talgatovich	
Interactive design and museum management: enhancing guided tours through IOT and virtual solutions.....	374
Ibrokhimova Aziza Abbasovna	
Hududlar investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	379
Imomova Kamola Novfal qizi	
"Innovatsion usulda baliq yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari (Sirdaryo tumani misolida)"	385
Bo'ltakov Sardor Oqbo'ta o'g'li	
Bank filial tarmoqlari samaradorligini baholashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekiston banklari amaliyotida foydalanish imkoniyatlari	392
Xoshimov Og'abek Nizomjon o'g'li	
Zamonaviy iqtisodiyotda davlat xaridlarinin elektron savdolarining o'rni	398
Burxanov G'ofur Baxodirovich	
Реализация концепции развития рынка зеленой экономики в сфере экономической безопасности Республики Узбекистан.....	401
Юнусова Римма Рахманбердиевна	
Tijorat banklaridan "foyda" solig'ini undirishning bugungi holati.....	408
Ergasheva Lobar Raxmatulla qizi	
O'zbekiston oziq-ovqat sanoatini iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari	415
Abasova Gulirano Rahmatullo qizi	
Xorijiy tajribalar asosida ekologik tadbirkorlikning innovatsion va investitsion yo'nalishlarini tashkil etish	419
Turg'unova Tursunoy Maratovna	
Sanoat korxonalari jozibadorligini oshirishda marketing strategiyasini amalga oshirish xususiyatlari	424
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Turizm sohasida investitsion faoliyat: nazariy asoslar va amaliy yo'nalishlar.....	428
Ergashev Durdonaxon Aziz qizi	
Qashqadaryo viloyatida barqaror turizmning rivojlanish tendensiyalari va mavjud muammolar tahlili.....	432
Suyunova Dilnoza Mexridin qizi	
Iqtisodiy rivojlanish jarayonida investitsion resurslarning mutanosib taqsimlanishi: samaradorlik va ustuvor yo'nalishlar.....	436
Otaboyev Feruzbek Oybek o'g'li	
Xususiyy banklar faoliyatini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning moliya bozoriga ta'siri	441
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Mehnat resurslari tushunchasi, tarkibi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati.....	447
Kobilova Zebo Bobokulovna	
Xorijiy davlatlar tajribasida moliyaviy siyosatning makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli.....	453
Jabborova Dilafruz	
The impact of exchange rate policy on the financial-monetary system and economic growth.....	459
Raxmanova Laylo Baxodirovna	
Современные вызовы и модельные подходы к обеспечению конкурентоспособности банковской системы Узбекистана.....	464
Юлдашева С.Ш.	
Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda soliq mexanizmidan samarali foydalanish yo'llari	470
Ishimova Mohinur Absalomovna	
Innovative pathways for advancing sustainable tourism in Uzbekistan.....	477
Feruz Karimov	

Tijorat banklarida biznes subyektlari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari.....	482
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
O'zbekistonda sanoat zonalarining rivojlanish bosqichlari va huquqiy-me'yoriy asoslari	488
Vafoev Akmal Ikromovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishda Germaniya tajribasi	493
Pardayeva Maftuna Ulug'bek qizi	
Korxonalar moliyaviy faoliyati bo'yicha auditorlik risklarini xalqaro standartlar asosida baholash	497
Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Abduxalil-zoda Ra'no Muzaffar qizi	

KORXONALAR MOLIYAVIY FAOLIYATI BO'YICHA AUDITORLIK RISKLARINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA BAHOLASH

Shirinov Uchqun Abduxalilovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti

ORCID: 0000-0003-2146-9484

u_shirinov@mail.ru

Abduxalil-zoda Ra'no Muzaffar qizi

Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda moliyaviy faoliyat bo'yicha auditorlik risklarini aniqlash masalalari, xususan tashqi riskni to'g'ri baholash usullari, chunonchi matematik modellaridan foydalanish yo'llari tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: Auditorlik risklarini baholash, tashqi xavf, biznes muhiti tahlili, biznes faoliyati va tuzilmasini tahlil, tendensiyalar tahlili, nohalol harakatlar ehtimolini baholash, o'zgaruvchan moliyaviy sharoitlarni tahlil qilish.

Abstract: This article explores the issues of identifying audit risks in the financial activities of enterprises, in particular the methods of properly assessing external risk, including the use of mathematical models.

Key words: Audit risk assessment, external risk, business environment analysis, analysis of business activities and structure, trend analysis, assessment of the probability of fraudulent actions, analysis of changing financial conditions.

Аннотация: В данной статье исследованы вопросы выявления аудиторских рисков в финансовой деятельности предприятий, в частности методы правильной оценки внешнего риска, в том числе способы использования математических моделей.

Ключевые слова: Оценка аудиторских рисков, внешний риск, анализ бизнес-среды, анализ деятельности и структуры бизнеса, анализ тенденций, оценка вероятности недобросовестных действий, анализ изменяющихся финансовых условий.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar moliyaviy faoliyati samaradorligi nafaqat ularning ichki barqarorligi, balki mamlakat miqyosida iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilovchi muhim ko'rsatkichlardan biri sifatida qaraladi. Ayniqsa, moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi va shaffofligi global iqtisodiy makonga integratsiyalashuv jarayonida investorlar ishonchini mustahkamlash, kapital oqimlarini jalb etish hamda barqaror moliyaviy muhitni yaratishda asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Shu nuqtayi nazardan, auditorlik faoliyati korxonalar moliyaviy ma'lumotlarining obyektivligini ta'minlash, xatoliklar va noto'g'ri ko'rsatkichlarni aniqlashda o'ziga xos nazorat mexanizmi sifatida xizmat qiladi.

Auditorlik riski tushunchasi zamonaviy iqtisodiy nazariyada muhim ilmiy-amaliy kategoriyalardan biri hisoblanadi. U auditor tomonidan moliyaviy hisobotlarda mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan muhim xatoliklarni aniqlashda yuzaga keladigan ehtimol sifatida ta'riflanadi. Boshqacha qilib aytganda, auditorlik riski – bu auditor tomonidan tuzilgan xulosa foydalanuvchilarni noto'g'ri qaror qabul qilishga olib kelishi ehtimoli. Shu bois auditorlik riskini baholash nafaqat auditorlik jarayonining samaradorligini ta'minlaydi, balki korxonalar faoliyati haqidagi tashqi va ichki foydalanuvchilarning ishonch darajasini ham belgilaydi.

Auditorlik risklarini baholash - bu auditorlar uchun jarayonning asosiy qismi bo'lib, u kompaniyaning moliyaviy hisobotlarida xatolar yoki noto'g'ri ko'rsatkichlar bo'lish xavfini aniqlash va minimallashtirishni o'z ichiga oladi. Auditorlik riski uch asosiy komponentga ajratiladi: tashqi xavf (inherent risk), nazorat xavfi (control risk), va aniqlash xavfi (detection risk). Riskning har bir turi auditorning umumiy auditorlik rejasini tuzish va strategiyasini tanlashda muhim rol o'ynaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Xalqaro standartlar auditorlik riski keng yoritilgan bo'lib, unga nisbatan quyidagi asosiy qoidalarni ishlab chiqilgan:

1. Auditorlik riski tushunchasi: ISA 200 standartida auditorlik riski kompaniyaning moliyaviy hisobotlarida aniqlangan xatolar yoki muhim noto'g'ri ko'rsatmalar bo'lish ehtimoli sifatida belgilangan. Auditorlik riski IR, CR, va DR komponentlari orqali baholanadi.

2. Maqsadli risk darajasi: ISA standartlariga muvofiq, auditorlar umumiy auditorlik riskini "qabul qilinadigan past darajaga" tushirishlari shart. Bu, auditorning xulosasi asosli bo'lishi va foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotlarning ishonchli ekanini ta'minlashi lozimligini anglatadi. Standartlar bo'yicha qabul qilinadigan daraja odatda 5% dan 10% gacha deb qaraladi.

3. Tashqi va nazorat xavfini baholash (ISA 315): Auditorlar kompaniyaning ichki nazorat tizimini o'rganishlari va tashqi xavfni baholashlari shart. Bu ularning moliyaviy hisobotlarda muhim xatoliklar va noaniqliklar ehtimolini baholashga yordam beradi.

4. Aniqlash xavfini boshqarish (ISA 330): Aniqlash xavfi auditorning qo'llagan protseduralari orqali boshqariladi. Auditorlar tanlab tekshiruvlar, hujjatlarni sinchkovlik bilan ko'rib chiqish, hisob-kitoblarni tekshirish va boshqa usullar orqali aniqlash xavfini past darajada ushlab turishga harakat qilishadi.

5. Muhimlik darajasi (ISA 320): Muhimlik darajasi, ya'ni auditorlik jarayonida ma'lum miqdordagi xatolarni sezmaganda holda xulosa chiqarish ehtimoli auditorlik riski bilan bog'liq. Auditorlar o'z ishlarida muhimlik mezonlarini belgilab olishadi va tekshiruvni shu mezon asosida olib boradilar. Bu muhimlik darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, umumiy auditorlik riski oshadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqola ilmiy abstraksiyalash, tasviriy statistika, ekspert baholash, guruhlashtirish usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu maqolada asosan auditorlik riskining ajralmas qismi bo'lmish tashqi xavf tahlilini chuqurroq ochib beriladi:

Tashqi xavf - bu ichki nazorat vositalarini hisobga olmagan holda, tashkilot faoliyatida va moliyaviy hisobotlarda xatoliklarning yuzaga kelishi ehtimoli. Ushbu xavf yuqori yoki past darajada bo'lishi mumkin va ko'p hollarda bir nechta omillarga bog'liq bo'ladi.

Tashkilotning faoliyat sohasi qanchalik murakkab bo'lsa, masalan, bank, sug'urta yoki yirik ishlab chiqarish korxonalari kabi sohalar, tashqi xavf shunchalik yuqori bo'ladi. Shuningdek, shubhali yoki noan'anaviy moliyaviy operatsiyalar mavjud bo'lsa, xususan, pul yuvish yoki korruptsiya holatlari xavfi bo'lsa, tashqi xavf oshadi. Bundan tashqari, texnologik innovatsiyalar, kripto-valyutalar yoki boshqa noan'anaviy moliyaviy vositalar kabi yangiliklarni o'z ichiga olgan tashkilotlarda tashqi xavf yuqori bo'ladi, chunki ular auditorlik uchun tushunish qiyinroq bo'lishi mumkin.

Auditorlar bu xavfni aniqlashda kompaniyaning sohasi, moliyaviy hisobot turlari, oldingi moliyaviy natijalari va tashkilotning umumiy faoliyatini hisobga olish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Tashqi xavfni baholash auditorlik jarayonining muhim qismi hisoblanadi. Bu xavf moliyaviy hisobotlarning ichki yoki tashqi sharoitlar tufayli xatolar va noto'g'ri ma'lumotlarni o'z ichiga olishi ehtimolini anglatadi. Auditorlar tashqi xavfni baholash uchun quyidagi usullardan foydalanishadi:

1. Sanoat va biznes muhiti tahlili

Auditorlar tashkilot faoliyat yuritayotgan sanoatni va bozor sharoitlarini o'rganib chiqadilar. Misol uchun, yuqori raqobat, tez o'zgaruvchan texnologiyalar yoki qattiq davlat nazorati mavjud bo'lgan sohalarida faoliyat yurituvchi kompaniyalar yuqori tashqi xavfga ega bo'lishi mumkin.

2. Mijozning biznes faoliyati va tuzilmasini tahlil qilish

Tashkilotning moliyaviy tuzilmasi, boshqaruv shakli va faoliyatini tahlil qilish auditorlarga tashqi xavfni baholashda yordam beradi. Kompaniyaning murakkab tashkilot tuzilmasi, korxona faoliyatining kengayishi yoki ko'plab xorijiy filiallarga ega bo'lishi xavfni oshirishi mumkin.

3. Moliyaviy ko'rsatkichlar va tendensiyalar tahlili

Kompaniyaning moliyaviy hisobotlaridagi asosiy ko'rsatkichlar o'zgarishlarini tahlil qilish orqali auditorlar xatolar yoki manipulyatsiya ehtimolini aniqlashlari mumkin. Moliyaviy barqarorlik darajasi past, qarzdorlik yuqori bo'lgan yoki daromadlar keskin o'zgarib turadigan kompaniyalar yuqori xavf ostida bo'ladi.

4. Ichki nazorat tizimini o'rganish va baholash

Kompaniyaning ichki nazorat tizimi tashqi xavfni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Agar ichki nazorat samarali bo'lmasa yoki xodimlarning rol va javobgarliklari noaniq bo'lsa, tashqi xavf oshishi mumkin. Auditorlar ichki nazoratning zaif tomonlarini aniqlash uchun uni chuqur o'rganadilar.

5. Firibgarlik va nohalol harakatlar ehtimolini baholash

Auditorlar tashkilotda firibgarlik yoki nohalol harakatlarning yuzaga kelish ehtimolini baholaydilar. Bu uchun auditorlar kompaniya rahbariyati va xodimlari bilan suhbatlar o'tkazadilar, ichki jarayonlarni kuzatadilar va korporativ madaniyatni o'rganadilar.

6. O'tgan auditorlik tekshiruv natijalarini tahlil qilish

Oldingi auditorlik tekshiruvlarida aniqlangan xatolar, kamchiliklar yoki yirik xavf omillarini baholash auditorlar uchun foydali bo'ladi. Agar o'tgan yillardagi auditda jiddiy xatolar yoki kamchiliklar topilgan bo'lsa, tashqi xavf darajasi yuqori bo'lishi mumkin.

7. O'zgaruvchan moliyaviy sharoitlarni tahlil qilish

Iqtisodiy o'zgarishlar, inflyatsiya, foiz stavkalari yoki valyuta kurslaridagi keskin o'zgarishlar tashqi xavf darajasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Auditorlar global yoki lokal iqtisodiy o'zgarishlarning kompaniya faoliyatiga qanday ta'sir qilishini baholaydilar. Valyuta kurslarining o'zgarishi xalqaro savdo bilan shug'ullanuvchi kompaniyalarda moliyaviy hisobotlarda xatolar yoki manipulyatsiya xavfini oshirishi mumkin.

Tashqi xavfni baholashda auditorlar kompaniya va uning biznes muhiti, moliyaviy holati va ichki nazorat tizimining samaradorligini tahlil qilish orqali bu xavfni kamaytirish choralarini ko'radilar. Ushbu usullarni qo'llash orqali auditorlar kompaniyaning moliyaviy hisobotlaridagi potentsial xatolar yoki noaniqliklarni sezish va ularni bartaraf etish uchun o'z auditorlik rejalarini yanada puxtalashadi.

Tashqi xavfni matematik jihatdan aniq aniqlash ancha murakkab, chunki bu xavf ko'pincha sifat jihatidan baholanadi va bevosita matematik formula bilan o'lchash qiyin. Biroq, ayrim auditorlik metodologiyalarida tashqi xavfni baholash uchun xavf reytinglari va ballar tizimi qo'llanilishi mumkin. Ushbu yondashuv auditorlarga tashqi xavfni baholashda nisbatan matematik asoslarga tayanishga yordam beradi. Bunda tashqi xavfni baholashda auditorlar kompaniya va tashqi omillar uchun xavf ballarini belgilashlari mumkin. Har bir omil xavf darajasiga qarab baholanadi va umumiy tashqi xavf ko'rsatkichi sifatida hisoblanadi.

1-jadval. Tashqi xavf darajasini aniqlashda ballar tizimini qo'llanishi

Tashqi xavf darajasi	Belgilangan ballar
Juda past	1 ball
Past	2 ball
O'rta	3 ball
Yuqori	4 ball
Juda yuqori	5 ball

Ushbu ballar har bir omil uchun 1 dan 5 gacha qo'yiladi.

Auditorlar quyidagi omillarni baholash orqali umumiy tashqi xavf ballarini hisoblashlari mumkin:

$$\text{Umumiy Tashqi Xavf} = \text{Baholar yig'indisi} / \text{Umumiy omillar soni}$$

Misol:

Iqtisodiy sharoit: 4

Ichki nazorat tizimi samaradorligi: 3

Soha murakkabligi: 5

Firibgarlik ehtimoli: 4

Agar to'rtta omil hisobga olinsa:

$$\text{Umumiy Tashqi Xavf} = (4 + 3 + 5 + 4) / 4 = 4$$

Bu 4 ball ko'rsatkichi tashqi xavfning yuqori ekanligini anglatadi. Ushbu ko'rsatkichni hisobga olgan holda auditorlar qo'shimcha tekshiruvlar o'tkazishadi.

Lekin tekshiruv jarayoni risklarini baholashda ba'zi omillar boshqalarga qaraganda ko'proq ta'sir qilishi mumkin, shuning uchun omillarga og'irlik koeffitsientlarini qo'llash mumkin. Bu yondashuv tashqi xavfni yanada aniqroq baholashga yordam beradi. Misol:

Iqtisodiy sharoit (30% ahamiyat): 4

Ichki nazorat tizimi samaradorligi (20% ahamiyat): 3

Soha murakkabligi (25% ahamiyat): 5

Firibgarlik ehtimoli (25% ahamiyat): 4

Umumiy xavf:

$$\text{Umumiy Tashqi Xavf} = (4 \cdot 0.3) + (3 \cdot 0.2) + (5 \cdot 0.25) + (4 \cdot 0.25) = 1.2 + 0.6 + 1.25 + 1 = 4.05$$

Bu 4.05 umumiy ko'rsatkichi xavf yuqoriligini bildiradi va auditorlik jarayonida e'tiborni oshirish zarurligini anglatadi.

Xalqaro auditorlik standartlari (ISA - International Standards on Auditing) auditorlik riskini boshqarish va baholashni aniq qoidalar asosida belgilab bergan. Xalqaro standartlarga muvofiq, auditorlik riskini nolga tushirish talab qilinmaydi va nolga tushirish mumkin emas deb hisoblanadi. Biroq, auditorlar ushbu riskni ma'lum bir darajaga tushirishlari va ularni boshqarishlari kerak, shunda moliyaviy hisobotlar haqida berilgan auditorlik xulosasi ishonchli bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytish mumkinki, auditorlar o'z ishida auditorlik risklarini kamaytirish uchun quyidagi usullardan foydalanishi mumkin:

Nazorat xavfi yoki tashqi xavf yuqori bo'lgan joylarda qo'shimcha auditorlik protseduralarini qo'llash.

Tashkilotga ichki nazoratni kuchaytirish uchun tavsiyalar berish.

Kompaniyaning ichki nazorati qanday ishlayotganini tekshirish va kerakli o'zgarishlar haqida hisobot tuzish.

Auditorlar uchun maxsus trening va tajriba almashish imkoniyatlari tashkil etish.

Auditorlik risklarini to'g'ri baholash va minimallashtirish, auditorlik natijalarining ishonchligini oshiradi va kompaniyaning moliyaviy hisobotlarini yanada haqqoniy aks ettirishga xizmat qiladi. Shu orqali tashkilotning hisobotlari bo'yicha qilingan qarorlar ham yanada asosli va xavfsiz bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Arens, A. A., Elder, R. J., & Beasley, M. S. (2017). *Auditing and assurance services: An integrated approach* (16th ed.). Pearson.
2. Do'smurotov R.D. Audit asoslari. Darslik. -T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2003.
3. Tashnazarov S.N. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari. Darslik – T. «Iqtisod-Moliya», 2019.
4. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2020). *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*. IFAC.
5. **ISA 200** – Auditning umumiy maqsadi va asosiy tamoyillari.
6. **ISA 315** – Ish faoliyatini va ichki nazorat tizimini tushunish.
7. **ISA 320** – Muhimlik (materiality) tamoyillari.
8. **ISA 330 – Aniqlash xavfini boshqarish**
9. **ISA 500** – Audit dalillarini yig'ish.
10. **ISA 520** – Tahliliy protseduralar.
11. **ISA 530** – Tanlama asosida tekshiruv.
12. **ISA 700** – Audit bo'yicha fikr shakllantirish va hisobot berish.
13. **ISA 240** – Firiqgarlik (fraud) xavfi.
14. **ISA 250** – Qonunchilik va me'yoriy talablarni bajarilishi.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
